

בריאת העולם בשביל ששה סדרי משנה

מובא במדרש אגדה: בראשית שש אותיות הם, כנגד ששה סדרי משנה.
ובפענח רזא: בראשית – בר"א שי"ת סדרי משנה – שבשביל אלו ברא את העולם.
וגם בראשית- בגימטריא שש סדרים. (בעל הטורים)

הדורות הראשונים למדו משניות

כשברא הקב"ה עולמו לא ברא אותו אלא על התורה, דתנינן, כשברא הקב"ה עולמו
הכין את התורה דכתיב (איוב כח) "אז ראה ויספרה", וברא בה העולם ואח"כ גנזה
עד שברא אדם הראשון ולמדה לו, דכתיב (שם) "ויאמר לאדם". (זו"ח רות פח:)
"מכל הבהמה הטהורה" (בראשית ז, ב-) העתידה להיות טהורה לישראל, למדנו
שלמד נח תורה. (רש"י. ומקורו מערובין יח.)
ומאין היה לו תורה [לשם בן נח]?- אלא, אדם הראשון ידע התורה והיחה בקבלה
לשת בנו ואח"כ בא לידי חנוך, עד שבא לשם והיה מתעס' תמיד בה. (זו"ח נח כב:)
ומובא בילקוט בראשית שמתושלח היה שונה ט' מות סדרי משנה. [ויש גורסים תרי
סדרי משנה].

האבות הקדושים

גמרא: אמר לו רב חסדא לאבימי, כך קיבלנו, מסכת עבודה זרה של אברהם אבינו
ארבע מעות פרקים היו בה, ואנו רק חמישה שונים בה. (עבודה זרה י"ד ע"ב)
וכך מביא בספר "שבט מוסר": כיון שראה אברם אבינו את אביו ואת אמו שהם
אדוקים בעבודה זרה שלהם, לא רצה להיות עמהן עוד, והלך לישבית נח ושם, וישב
עמהם ולמד סודות התורה והיה שם ל"ט שנים רצופות ואיש לא הכירו, ובהיותו
לומד שנים מרובות כל כך בחשק גדול ובמנוחת הנפש נעשה חכם גדול, והשיג בדעתו
שכל הדור ההוא שקוע בטעות הע"ז שהם עובדים לצורות עץ ואבן. ע"כ. אף יצחק
אבינו זקן ויושב בישיבה היה (יומא כח:)

לאחר העקידה נאמר (בראשית כב, יט): "וישב אברהם אל נעריו ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע". ואמרו חז"ל: ויצחק היכן הוא? - שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה. (בראשית רבה נ"ו)

אחר מעשה אבימלך שלח יצחק את יעקב לישיבת שם ועבר והיה שם ל"ב שנה ועסק בתורה. ושם בן נח נפטר בהיותו בן שש מאות שנה ואז היה יצחק בן מאה ועשר שנים ויעקב בן חמישים, וחזר יעקב לבית אביו. (ספר הישר) וכשברח יעקב לחרן, בגיל ששים ושלוש, נטמן בבית מדרשו של עבר ארבע עשרה שנה כמובא ברש"י (ויצא): "וישכב במקום ההוא" - לשון מיעוט, באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה. וגם במקום ההוא כששכב, מה כתוב אח"כ: "ויקץ יעקב משנתו" - אומר בעל הטורים: משנתו- קרי ביה ממשנתו, מתוך שהוא הוגה בתורה ביום גם בלילה לא שכב לבו מלהגות בה בחלומו. (בעל הטורים)

שבטי ק-ה

ויעקב למד תורה עם בניו. "וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו" (בראשית לז) זקנים כתיב, שמסר לו כל מה שקבל מזקנים שהם שם ועבר. זקנים נוטריקון זירעים קידשים נשים ישועות (נזיקין) מיועד. (בעל הטורים) ומובא במדרש תלפיות בשם האר"י ז"ל: אשר (בן יעקב) היה עוסק בתורה ובמשנה יותר מאחיו, ולאחר פטירתו של אדם כשדנין אותו לגיהנם קורא לכל שבט ושבט שיצילהו משם, ואין קול ואין עונה, וכשקורא לאשר משיב לו אשר, קראת מימך משנה, אם אומר לו הן, מיד מוציא אותו מגיהנם בזכות המשנה, וזה שאמר הכתוב "מאשר שמנ"ה לחמו", אותיות משנ"ה, שבשביל שקרא המשנה "הוא יתן מעדני", ר"ל עדן של מעלה.

משה ויהושע וזקנים

תנו רבנן: כיצד סדר משנה? [רש"י כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה]. משה למד בפי הגבורה. נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו. נסתלק אהרן וישב לשמאל משה. נכנסו בניו ושנה להן מה פירקו. נסתלקו בניו, אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן וכו'. נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו. נסתלקו זקנים נכנסו כל

העם ושנה להם משה פירקן. נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה וביד הזקנים שנים וביד כל העם אחד. נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו, נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקו, נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקו. נמצא ביד הכל ארבעה. מכאן אמר ר' אליעזר חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים, וקל וחומר, ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה כך- הדיוט הלומד מפי הדיוט על אחת כמה וכמה! (ערובין נ"ד ע"ב)

משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע (אבות פ"א מ"א). רש"י ומסרה ליהושע ולא לאלעזר ולפנחס ולא לשבעים זקנים המתנבאים במחנה. שלא רצה למוסרה אלא למי שהיה ממית עצמו מנעוריו באהלי החכמה וקנה שם טוב בעולם וזהו יהושע, שנאמר "יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל". ואע"פ שכתוב על פנחס "תורת אמת היתה בפיהו. ע"כ.

אחרי מות משה עבד ה' אמר ה' ליהושע: "רק חזק ואמץ מאד וגו' לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה (יהושע א). ובגמרא (מנחות צ"ט ע"ב) ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבים עליו ביותר שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל". ואע"פ שכתוב על פנחס "תורת אמת היתה בפיהו. ע"כ.

אחרי מות משה עבד ה' אמר ה' ליהושע: "רק חזק ואמץ מאד וגו' לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה (יהושע א). ובגמרא (מנחות צ"ט ע"ב): ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבים עליו ביותר שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל - אמר לו הקב"ה: יהושע! כל כך חביבין עליך דברי תורה- לא ימוש ספר התורה הזה מפיד!

[ואיתא במדרש: והלא דברים קל וחומר, ומה יהושע דכתיב בו "ויהושע בן נון מלא חכמה" (דברים ל"ג) נאמר בו לא ימוש, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה!] ושלישי למקבלי התורה היה עתניאל בן קנז.

וכבר החל עתניאל בן קנז וחבורתו לאסוף ולכנוס ולעשות משנה אחת מדינים המפוזרים בתורה, ולכך נקראו משפחות סופרים. ואמרו בירושלמי (שקלים פ"ה): מה תלמוד לומר סופרים, אלא שעשו התורה ספורות ספורות, חמשה לא יתרומו, חמשה מינים חייבים בחלה, חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן, שלשים ושש כריתות בתורה וכו' וכל אלו הפרטים אינם מפורשים כל אחד במקומו, כי נקבצו ממקומות מפוזרים בתורה. (מבוא שערים)

דוד המלך ושלמה בנו

דוד המלך, עם כל המלחמות שניהל, ועם כל עסקי המלוכה, היה עוסק בתורה יומם ולילה וראש ישיבה. וכך איתא בתנא דבי אליהו (פ"ג):

כבר נעשה מקצת ישיבה לצדיקים בעוה"ז לדוד מלך ישראל, כיצד, שנאמר "ואלה שמות הגבורים אשר לדוד יושב בשבת תחכמוני וגו'" (ש"ב כ"ג). [שבת תחכמוני היא ישיבה]. כל העם יושבין בישיבה לפניו אבל דוד המלך לא היה יושב לא על הכר ולא על הספסל, אלא היה יושב על הארץ ומלמד תורה ברבים לשם שמים. ע"כ.

"ברית עולם שם לי" (שם). אמר דוד: כרת לי הקב"ה ברית שאהא בקי במקרא במשנה במדרש בהלכות בהגדות, שנאמר ערוכה בכל ושמורה בלבי לעולם.

אמר ר' לוי: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד. וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו... וכשהיה דוד שומ קולו היה עומד ועוסק בתורה, וכיון שהיו ישראל שומעים קולו של דוד עוסק בתורה היו אומרים: ומה דוד מלך ישראל עוסק בתורה, אנו על אחת כמה וכמה! מיד היו עוסקים בתורה. (מדרש איכה ב)

אמר ר' יהושע דסכננין בשם ר' לוי: אפילו תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודיעם לדרוש את התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא... (ילק"ש מלכים א, יח)

"הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל" (שיר השירים ג). כתב הרב "חסד לאברהם" שבמיטת שלמה נרשם ששים משניות מהש"ס מששים מסכתות, ששים מלכות ס' מסכתות, ועל שש מעלות לכסא כנגד ששה סדרים.

סידור המשנה ע"י רבינו הקדוש

כתב הרמב"ם בהקדמתו ליד – החזקה: מימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבעל-פה, אלא בכל דור ודור ראש בית דין או נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה לרבים, וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע, ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדו מפי השמועה אלא במדה משלש עשרה מדות והסכימו עליהם בית דין הגדול. וכן היה הדבר תמיד, עד שבא רבינו הקדוש והוא קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממה רבינו ושלמדו ב"ד שבכל דור ודור בכל התורה כולה, וחיבר מהכל ספר המשנה ושננו לתלמידים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם. ורצו בכל מקום כדי שלא תשתכח תורה שבעל פה מישראל. ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה? לפי שראה שהתלמידים מתמעטים והולכים, והצרות מתחדשות ובאות, ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת, וישראל

מתגלגלין והולכין לקצוות, חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם, כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח, וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה ברבים. עכ"ל הרמב"ם. והיה זה מאה וחמישים שנה אחרי חורבן בית המקדש. והוי יודע שעוד הרבה שנים לפני רבינו הקדוש היו סדורות משניות כדאמרינן (חגיגה י"ד ע"א) שר' יהודה בן תימא וחביריו שנו שש מאות סדרי משניות ואמרי לה שבע מאות. ורבי קצרם וכללם בששה סידרי. (מבוא שערים)

"משנה"- מלשון שינון וחזרה

כתב רבינו בעל הערוך ש"משנה" הוא מלשון שינון כמו "ושננתם לבניך", ובלשון רבותינו (מנחות צ"ט ע"ב) שנה פרק אחד כלומר קרא פרק אחד. ע"כ. וכן יש לפרש מלשון חזרה, מפועל "שנה" שמשמעותו חזרה כמו "ושונה בדבר מפריד אלוף" (משלי).

וכך היה דרך לימודם של הראשונים, חכמי המשנה והגמרא, שהיו משננים וחוזרים ומשננים את לימודם. וכך כתב ה"אורחות צדיקים" (בשער התורה) על רבותינו בעלי התוספות:

...והיו לומדים בעסק גדול, כענין שעשו ראשונים בימי חכמי התלמוד, שהיה עיקר לימודם לחזור התלמוד כדי לקיים מה שאמרו (קדושין ל) "ושננתם לבניך", שיהיו דברי תורה מחודדים בפיו, שאם ישאלך אדם דבר לא תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד. כי אי אפשר שיהיו המצוות שנונות ומזומנות בפי האדם להשיב לשואל אם לא ברוב חזרות, כמו שאמרו (חגיגה ט) אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים למי ששונה אותו מאד ואחד. ואמרינן (תענית ח) שריש לקיש היה חוזר ההלכה ארבעים פעמים קודם שבא לפני רבי יוחנן, וכן עשו כולם בימי חכמי התלמוד, שעיקר לימודם היה חזרה. עכ"ל.

ע"י הבקיאות יוכל להיות למדן

"כי בתחבולות תעשה לך מלחמה" אמר ר' אחא ב"ר חנינא, א"ר אסי א"ר יוחנן, במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות חבילות של משנה (סנהדרין מב). ופירש"י ז"ל: מלחמתה של תורה- הוראותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה, לא באדם המחודד ומפולפל ובעל סברה ולא למד משניות וכו' כי מהיכן יתגלה לו הסוד, אלא לבעל משניות הרבה וכו'.

ראוי שיעשה האדם יותר עיקר מלימוד המשניות יותר מהפלפול. בפרט דלדעתי זו היא כוונת רז"ל שאמרו, "הסכת ושמע ישראל"- הס ואח"כ כתת, דליגמר איניש

והדר ליסבר". דהנה אחר שקדם הבחור בידיעת המשנה, יהיה הפתח פתוח לפניו,
אל כל אשר יחפוץ אח"כ. וזו תחבולה כדי לבוא אל מלחמתה של תורה, שהוא
התלמוד והפלפול. (משנת חכמים למהר"ם חגיז)
אמרו במדרש פרשת צו: "המשנה היא עמוד ברזל לתורה". כי על ידי המשנה יש
לאדם יסוד של ברזל שעליו התורה שהוא התלמוד נבנה. (ספר הדרשות למהר"ל
מפראג)